

Góp ý nội dung thuyết minh du lịch tại Phù Dung cổ tự

ISSN: 2734-9195 15:17 27/08/2026

Nếu văn chương đã làm cho câu chuyện Phù Cừ sống mãi trong lòng người, thì chính không gian cổ tự hôm nay giúp chúng ta lắng xuống để nhận ra những giá trị: lòng từ bi, sự hướng thiện, tinh thần tri ân và công hạnh tiếp nối của nhiều thế hệ.

Phân định sử liệu và sáng tác văn học để gìn giữ chiều sâu lịch sử, văn hóa và tâm linh của cổ tự.

Phù Dung cổ tự không chỉ là một điểm đến tâm linh của Hà Tiên mà còn là nơi nhiều lớp ký ức lịch sử, Phật giáo, thi ca và nghệ thuật dân gian cùng gặp gỡ và hội tụ.

Vì vậy, lời thuyết minh dành cho du khách thập phương cần vừa giàu cảm xúc, vừa thận trọng trong sử dụng tư liệu: điều đã được sử liệu hoặc nghiên cứu xác nhận cần được trình bày như dữ kiện; điều thuộc truyền thuyết, cải lương, vọng cổ hay sáng tác văn học cần được giới thiệu đúng trong không gian nghệ thuật và chiều sâu văn hóa của ngôi cổ tự.

Sự phân định ấy không làm câu chuyện kém hấp dẫn; trái lại, giúp vẻ đẹp của cổ tự hiện lên chân thực, trang nghiêm và bền vững hơn.

1. Phân định giữa sử liệu và sáng tác văn học

Giai thoại “*nàng Ái Cơ trong chầu úp*”

Trong văn học và sân khấu, cuộc đời Sư nữ Phù Cừ được nghệ thuật hóa bằng nhiều tình tiết giàu kịch tính. Ấn phẩm “*Nàng ái cơ trong chầu úp*” của Mộng Tuyết, vở cải lương “*Áo cưới trước cổng chùa*” của Kiên Giang – Hà Huy Hà và những tác phẩm liên quan đã góp phần đưa hình tượng Phù Cừ đến gần công chúng, làm cho ký ức về Phù Dung cổ tự trở nên sống động qua nhiều thế hệ.

Tuy nhiên, khi thuyết minh tại di tích, không nên kể tình tiết người vợ lớn vì ghen tuông mà nhốt nàng Ái Cơ trong chậu úp, hay những biến cố bi kịch tương tự, như những sự kiện lịch sử đã được xác chứng.

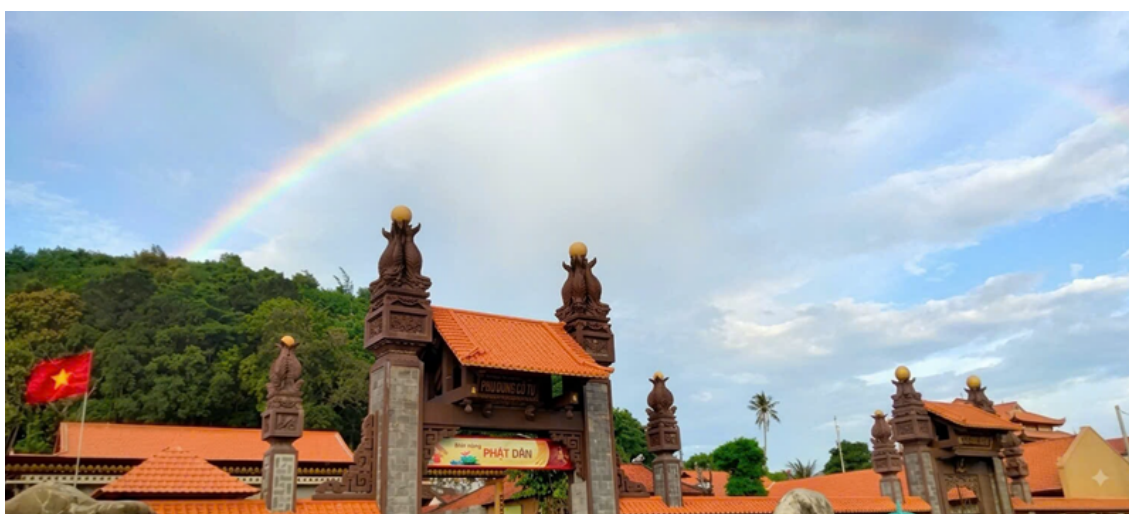
Tư liệu đăng trên Tạp chí Nghiên cứu Phật học xác định đây là lớp hư cấu văn học nhằm gia tăng kịch tính và làm nổi bật tài năng, đức hạnh của Sư nữ Phù Cừ; đồng thời cho biết bà và Tổng trấn Mạc Thiên Tích có người con trai là Mạc Tử Chú, người về sau dựng bia mộ cho bà.

Nhân vật “*Tô Châu*” và “*Phương Thành*”

Tương tự, những tên gọi như “*Tô Châu*” hay “*Phương Thành*” trong vọng cổ, truyện thơ và các sáng tác nghệ thuật nên được giới thiệu trong không gian biểu tượng của văn chương, thay vì mặc nhiên xem là những nhân vật lịch sử nếu chưa có sử liệu trực tiếp xác chứng.

Hướng dẫn viên có thể giải thích rằng “*Tô Châu*” gợi liên tưởng đến thắng cảnh Tô Châu của Hà Tiên, còn “*Phương Thành*” là một tên gọi gắn với vùng đất Hà Tiên xưa.

Cách diễn giải này vừa tôn trọng sức sáng tạo của văn nghệ sĩ, vừa giúp du khách nhận ra sự khác biệt giữa thi pháp nghệ thuật và sự kiện lịch sử.

Phù Dung cổ tự. Ảnh: tác giả cung cấp.

2. Đưa giá trị lịch sử - văn hoá của Sư nữ Phù Cừ trở lại vị trí trung tâm

Sư nữ Phù Cừ trong ký ức văn hóa Hà Tiên

Theo các tư liệu được dẫn trong bài “*Sư nữ xứ Huyền ca Văn hiến*”, Sư nữ Phù Cừ, tục danh Nguyễn Thị Xuân, là một nhân vật lịch sử gắn với đời sống văn hóa

và Phật giáo Hà Tiên thế kỷ XVIII. Hình ảnh của bà được đặt trong mạch tư liệu về giáo dục, đạo đức nhân văn, văn hóa nghệ thuật và việc truyền bá triết lý Phật giáo tại vùng đất Hà Tiên.

Vì vậy, khi giới thiệu với du khách, không nên để toàn bộ hình ảnh Sư nữ Phù Cừ bị thu hẹp thành một câu chuyện duyên tình bi kịch. Điều đáng trân trọng hơn là hình ảnh một nữ lưu Phật tử có phẩm hạnh, đời sống tâm linh và dấu ấn văn hóa sâu đậm. Chính sự đan xen giữa lịch sử, Phật giáo, thi ca và ký ức dân gian đã làm cho hình tượng Phù Cừ có sức sống lâu dài trong tâm thức người Hà Tiên.

Phù Dung cổ tự trong không gian văn hiến Hà Tiên

Phù Dung cổ tự cần được đặt trong bối cảnh rộng hơn của Hà Tiên thế kỷ XVIII – một không gian biên viễn nhưng sớm hình thành đời sống thương mại, văn hóa và tôn giáo phong phú. Nguồn tư liệu của Tạp chí Nghiên cứu Phật học và trang thông tin Phù Dung cổ tự đều ghi nhận Mạc Thiên Tích kiến tạo Phù Dung Tự vào năm Canh Ngọ (1750), Sư nữ Phù Cừ là vị trụ trì đầu tiên.

Trong môi trường văn hóa của vùng đất Nam bộ, Tao đàn Chiêu Anh Các phát triển, góp phần làm nên diện mạo văn hiến đặc sắc của Hà Tiên. Vì thế, khi bước vào Phù Dung cổ tự, du khách không chỉ đến với một ngôi chùa; họ đang chạm vào một lớp ký ức của miền đất từng hội tụ Phật giáo, thi ca, giao thương và những cuộc gặp gỡ văn hóa đặc sắc đất phương Nam.

3. Những dấu tích và hiện vật gắn với giai đoạn đầu của cổ tự

Theo bản thảo, phả hệ và tư liệu lưu truyền tại Phù Dung cổ tự, Sư nữ Phù Cừ trụ trì chùa trong khoảng từ năm 1750 đến năm 1761. Trong khuôn viên chùa hiện còn một số di tích, cổ vật và dấu tích được nhà chùa xác định gắn với giai đoạn đầu của cổ tự. Đây là những tư liệu rất đáng trân trọng đối với công tác thuyết minh, nhưng khi công bố như niên đại khảo cổ hoặc niên đại hiện vật, cần tiếp tục đối chiếu với hồ sơ kiểm kê, hồ sơ xếp hạng di tích, văn bia và các tài liệu chuyên môn có liên quan.

- Cột đá tại am Sư nữ Phù Cừ – theo tư liệu lưu truyền tại chùa, có niên đại khoảng năm 1750.

- Nền Ngọc Hoàng Bảo Điện, gạch nung bệ tam cấp cùng ba pho tượng Ngọc Hoàng, Nam Tào và Bắc Đẩu – theo tư liệu tại chùa, được ghi nhận niên đại năm 1752.

- Tượng đức Phật Thích Ca bằng đồng – theo tư liệu tại chùa, được ghi nhận niên đại năm 1758.

- Cổ mộ Sư nữ Phù Cừ – được nhà chùa ghi nhận gắn với năm 1761, năm Sư nữ viên tịch.

4. Mạng mạch kế thừa qua nhiều thế hệ

Theo phả hệ và tư liệu được lưu truyền tại Phù Dung cổ tự, các bậc tiền nhân và chư Tôn đức từng gắn bó, kế thừa việc chăm lo ngôi chùa qua nhiều thời kỳ gồm: Sư nữ Phù Cừ, tục danh Nguyễn Thị Xuân; Thiền sư Tiên Giác Bửu Châu, họ Trần; Sư bà Minh An Diệu Ninh; Hòa thượng Như Thành Hoàng Đạo; Hòa thượng Thích Vĩnh Đạt; Hòa thượng Thích Chân Minh; Hòa thượng Thích Nhật Quang; và vị trụ trì hiện nay là Thượng tọa Thích Huệ Tâm.

Qua sự tiếp nối của nhiều thế hệ, mạng mạch Phật pháp tại Phù Dung cổ tự được gìn giữ giữa những biến thiên của lịch sử Hà Tiên. Đây cũng là một điểm rất nên nhấn mạnh trong lời thuyết minh: cổ tự không chỉ được tạo nên bởi kiến trúc và cổ vật, mà còn bởi công hạnh của những con người đã âm thầm tiếp nối ngọn đèn Phật pháp qua thời gian.

5. Ba nguyên tắc dành cho hướng dẫn viên

Thứ nhất, nói rõ nguồn gốc của sự tích - dẫn chuyện

Nếu có sử liệu, có thể giới thiệu: “theo tư liệu lịch sử”, “theo văn bia”, “theo nghiên cứu đã công bố”. Nếu là truyền thuyết, cải lương, vọng cổ hay truyện thơ, nên dùng: “theo giai thoại lưu truyền”, “trong sáng tác văn học”, hoặc “tác giả đã nghệ thuật hóa”.

Chỉ một thay đổi nhỏ trong cách diễn đạt cũng giúp bảo vệ tính xác thực của di tích.

Thứ hai, không phủ nhận giá trị của văn học nghệ thuật

Hư cấu không đồng nghĩa với vô giá trị. Một vở cải lương, bài vọng cổ hay truyện thơ có thể không phải sử liệu, nhưng lại là chứng tích của ký ức văn hóa – cho thấy một nhân vật, một ngôi chùa và một vùng đất đã sống như thế nào trong cảm thức cộng đồng.

Thứ ba, lấy tinh thần Phật giáo và giá trị văn hóa làm điểm quy tụ

Sau mỗi giai thoại, hướng dẫn viên nên đưa du khách trở về với ý nghĩa của cổ tự: lòng từ bi, tinh thần tri ân, đời sống hướng thiện, sự tiếp nối của các thế hệ tu hành và chiều sâu văn hiến của Hà Tiên.

6. Lời thuyết minh gợi ý dành cho đoàn hành hương

Kính thưa quý vị, khi nhắc đến Phù Dung cổ tự, nhiều người từng biết đến vở cải lương “Áo cưới trước cổng chùa”, ấn phẩm “Nàng ái cơ trong chậu úp” hay bài vọng cổ “Tiếng chuông chùa Phù Dung”. Những tác phẩm ấy đã làm cho hình ảnh Sư nữ Phù Cừ và ngôi cổ tự trở nên gần gũi, giàu cảm xúc trong ký ức của nhiều thế hệ.

Tuy nhiên, để hiểu Phù Dung cổ tự sâu hơn, chúng ta cần nhẹ nhàng phân biệt giữa lịch sử và nghệ thuật. Những tình tiết bi kịch trong sân khấu và truyện kể là sự sáng tạo của văn nghệ sĩ nhằm làm nổi bật vẻ đẹp nhân vật và tăng sức lay động cho tác phẩm; không nên đồng nhất toàn bộ những chi tiết ấy với sử liệu.

Phía sau những lớp huyền thoại và văn chương ấy là một Sư nữ Phù Cừ gắn với đời sống văn hóa – Phật giáo Hà Tiên thế kỷ XVIII. Theo các tư liệu nghiên cứu đã công bố, Phù Dung tự được **Mạc Thiên Tích** kiến tạo vào năm Canh Ngọ 1750, và Sư nữ Phù Cừ được ghi nhận là vị trụ trì đầu tiên.

Theo tư liệu lưu truyền tại chùa, trong khoảng hơn một thập niên gắn bó với Phù Dung tự, Sư nữ Phù Cừ đã để lại một dấu ấn sâu đậm. Nhà chùa hiện gìn giữ và nhận diện một số dấu tích, hiện vật gắn với giai đoạn đầu của cổ tự như cột đá tại am Sư nữ Phù Cừ, dấu tích Ngọc Hoàng Bảo Điện, tượng đức Phật Thích Ca bằng đồng và cổ mộ Sư nữ. Những dấu tích ấy đang góp phần kể lại lịch sử của ngôi chùa bằng chính ngôn ngữ của không gian và vật thể.

Sau Sư nữ Phù Cừ, Phù Dung cổ tự tiếp tục được gìn giữ qua nhiều thế hệ. Theo phả hệ nhà chùa, những bậc tiền nhân và chư Tôn đức kế thừa đã nối tiếp nhau chăm lo Tam bảo, duy trì sinh hoạt Phật giáo, để ngọn đèn nơi cổ tự không bị tắt giữa những đổi thay của lịch sử Hà Tiên.

Phù Dung cổ tự vì vậy không chỉ là nơi để chúng ta dừng chân, lễ Phật hay thưởng ngoạn cảnh sắc. Mỗi mái ngói, mỗi tiếng chuông, mỗi lớp ký ức nơi đây còn đưa người hành hương trở về với một Hà Tiên của thi ca, văn hiến và đạo vị. Nếu văn chương đã làm cho câu chuyện Phù Cừ sống mãi trong lòng người, thì chính không gian cổ tự hôm nay giúp chúng ta lắng xuống để nhận ra những giá trị bền vững hơn: lòng từ bi, sự hướng thiện, tinh thần tri ân và công hạnh tiếp nối của nhiều thế hệ.

Kính mời quý vị dành một phút lắng lòng trong không gian thanh tịnh này, để tiếng chuông Phù Dung không chỉ là âm thanh của một ngôi cổ tự, mà còn trở thành nhịp cầu đưa chúng ta gặp lại lịch sử, văn hóa và sự bình an trong chính

mình.

7. Lưu ý biên tập và sử dụng

Bản hướng dẫn này chủ trương tôn trọng đồng thời hai giá trị: tính xác thực của sử liệu và sức sống của văn học nghệ thuật. Những chi tiết chưa có nguồn sử liệu trực tiếp nên được trình bày dưới dạng truyền thuyết, giai thoại, tư liệu lưu truyền tại chùa hoặc sáng tác nghệ thuật.

Đặc biệt, các niên đại cụ thể của cổ vật và danh sách kế thừa theo phả hệ nhà chùa nên được tiếp tục đối chiếu với văn bia, hồ sơ kiểm kê hiện vật và hồ sơ di tích trước khi sử dụng trong công trình nghiên cứu chuyên sâu.

Tác giả: **Thích Vân Phong**

Tài liệu tham khảo:

1. Thích Vân Phong, *“Sư nữ xứ Huyền ca Văn hiến”*, Tạp chí Nghiên cứu Phật học, 14/03/2025.
2. Thích Vân Phong, *“Khái lược Chủ soái Tao đàn Chiêu Anh Các”*, Tạp chí Nghiên cứu Phật học, 11/02/2025.
3. Thích Vân Phong, *“Hà Tiên đất Phật người hiền xứ huyền ca văn hiến”*, Tạp chí Nghiên cứu Phật học, 10/02/2025.
4. Thích Vân Phong, loạt bài *“Họ Mạc và Hà Tiên thế kỷ XVIII: Phật giáo, hải thương và địa chính trị”*, Tạp chí Nghiên cứu Phật học, 2026.
5. Thích Vân Phong, *“Cư sĩ Mạc Cửu và hành trình khai mở Phật giáo Hà Tiên”*, Tạp chí Nghiên cứu Phật học, 2026.
6. Thích Vân Phong, *“Dấu ấn thương cảng Hà Tiên dưới thời Cư sĩ Mạc Thiên Tích”*, Tạp chí Nghiên cứu Phật học, 2026.
7. Vân Tuyền, *“Bài ca vọng cổ ‘Tiếng Chuông Chùa Phù Dung’”*, Tạp chí Nghiên cứu Phật học.
8. *“Tình sử Phù Cừ”*, Buddhism Today.
9. Trang thông tin Phù Dung cổ tự: chuaphudung.com.